

Industriens Bygninger

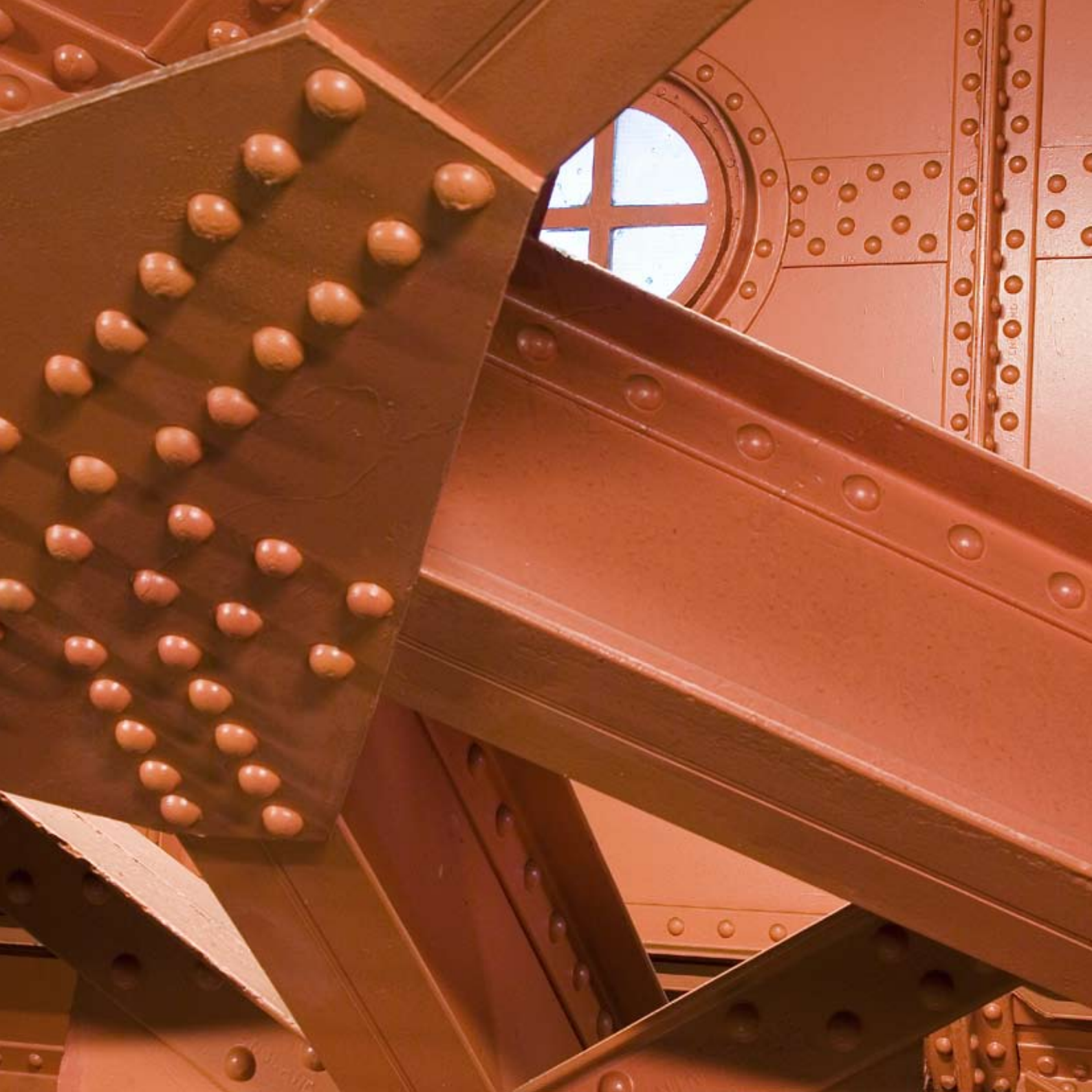
Bygningskulturens Dag 2007

AF THOMAS BIRKET-SMITH

KULTURARVSSTYRELSEN

3	FORORD
4	INLEDNING
8	INDUSTRIEN I KULTUREN
20	INDUSTRI ER COOL
	STRATEGIER FOR BEVARELSE AF INDUSTRI
26	INTERIØRDESIGN <i>Kontrast mellem nyt og gammelt</i>
30	BYENS ANTIKVITETER <i>Industrielle objekter med skulpturelle kvaliteter</i>
38	MUSEUMSLØSNINGEN <i>Velbevarede anlæg med høj kulturhistorisk værdi</i>
42	FORSIGTIG GENANVENDELSE <i>Respekt for histore og oprindelig arkitektur</i>
46	RADIKAL KONVERTERING <i>Fokus på ny anvendelse</i>
54	KULTURELLE FLAGSKIBE <i>Udvikling af kultur- og byliv</i>
56	SUCCESSIV KONVERTERING <i>Pragmatisk genanvendelse af industrianlæg</i>
62	SAMEKSISTENS <i>Moderne byfunktioner og industri side om side</i>
64	BYUDVIKLING <i>Industribygninger som identitetsskabende elementer</i>
68	REGIONAL UDVIKLING <i>Revitalisering af en industriel region eller byområde</i>

FORORD

Af kulturminister Brian Mikkelsen

TV-nyheder fra Kvægtorvet, kunst i klædefabrikken og en hel ny bydel, der vokser frem mellem bryghuse og Elefantport. Ikke alle industriens bygninger er, hvad de altid har været, men præsenterer sig i nye klæder og nye sammenhænge.

*Detalje Knippelsbro,
København*

Det er i disse år, at vi får øjnene op for industriens bygninger som en del af den kulturhistoriske og arkitektoniske bagage, vi har med os ind i videnssamfundet. Flere virksomheder er i fuld funktion og udvikling, mens andre bygninger står tilbage og vidner om en tid og en tænkning, der danner grundlag for det samfund, vi kender i dag.

Det er nu, vi skal tage stilling til industriens bygninger og deres fremtid. Regeringen har med sin nye arkitekturpolitik sat fokus på kulturarven. Kulturarvsstyrelsen har siden 2003 haft industrisamfundets kulturarv som satsningsområde. 25 nationale industriminder er udpeget og ca. 150 regionale. Vi står midt i Industrikulturens År: Industrien er sat på den kulturelle dagsorden.

Det gælder også på Bygningskulturens Dag, hvor Danmark er med for 15. gang, når man i over 40 europæiske lande sætter fokus på kulturarven hvert år i september.

Hæftet her stiller skarpt på genanvendelsen af industribygninger - med danske og internationale eksempler på bevaring og nyfortolkning. Et kulkogeri i Ruhr-området figurerer på UNESCO's verdensarvsliste, i selskab med Utzons operahus. Det signalerer, at man overalt ser den industrielle bygningskultur som umistelig og værdifuld. Hvad vil vi herhjemme? Den debat er der nu åbnet for.

Og så er der i øvrigt åbent!

Bygningskulturens Dag er en lejlighed til at møde industriens bygninger ved selvsyn, til at fornemme motorkraft, røg, støj og fremskridtstro. Og måske også til at fundere over disse bygningers fremtid og potentialer.

INDLEDNING

Siloer ved Aalborg havn

Under en rundvisning på det gamle elværk Nordkraft i Aalborg oplevede jeg for et par år siden en gammel socialdemokratisk fagforeningsmand hviske til mig: 'Riv lortet ned'. Han så kun en nedslidt og farlig arbejdsplads, som på ingen måde repræsenterede noget positivt i hans verden. Han så ikke kraftværket som en del af byens historie, som en ressource eller et råstof, der kunne anvendes i en konvertering til et tidssvarende kulturhus, som det faktisk blev tilfældet.

Men industrien *er* fascinerende. Industriens bygninger *kan* anvendes til noget. Og interessen for den industrielle kultur øges i takt med, at fabrikkerne forsvinder.

Danmark er et bondeland, det er en alment accepteret kliché. Men i realiteten er Danmark i ligeså høj grad et industriland.

Når generationen, der selv stod på fabrikgulvet forsvinder, så er der ingen tvivl om, at deres industrikultur i brede kredse vil blive omfattet af den samme sentimentalitet, som i mange årtier har

præget bondekulturen. Industriens Poul Reichardt vil toppe bestsellerlisterne og besyngte det hårde, men muntre liv ved samlebandet eller i tappehallerne.

Når vi oplever, at interessen for den industrielle kultur øges, er det både et nostalgisk tilbageblik på en svunden tid og i lige så høj grad, fordi de industrielle bygninger er i stand til at fortælle om vores fortid, og derfor indgår i vores fælles kulturarv på lige fod med stenedysser, kongeslotte og guldhorn.

Kunstmuseet Küppersmühle, Duisburg

Der skal sættes ind nu, hvis bygninger og anlæg skal bevares. Udviklingen går hurtigt, og presset for ny anvendelse af industriarealerne er stort. Ikke alt hverken kan eller skal bevares, men arvesølvet, de både unikke og typiske anlæg, skal også fremover være en del af vores fælles kultur.

Og på samme måde som herregårde og bondegårde med bindingsværk fortæller historien om vores fortid som bønder, så skal disse produktionsanlæg fremover fortælle historien om tilblivelsen af industrisamfundet Danmark.

Arbejdslivet, miljøet, teknologien, økonomien - industriens betydning slår igennem på et utal af planer i samfundet, og således også i kulturlivet. Overalt finder vi industrielle referencer i tidens udtryksformer. De er en del af den kulturelle arv, den platform hvorfra vi opbygger vores syn på verden og historien.

Og ligesom kulturen i øvrigt, så forbinder landskaber, byer og bygninger sig til den industrielle fortid. Historisk sammenhæng har altid været et væsentligt karaktertræk ved vore byers udvikling.

Den industrielle epoke har efterladt sig betydningsfulde anlæg, som både fysisk og socialt har præget byerne og landet i øvrigt. De må derfor naturligt indgå som en del af dagens arkitektur og byudvikling.

Dette hæfte sætter fokus på industriens bygninger, på hvordan den industrielle kultur har præget vores samfund, og hvordan vi bedst bevarer de efterladte bygninger og tekniske anlæg.

I 2005 foretog Kulturarvsstyrelsen sammen med Realdania en undersøgelse af befolkningens holdning til bevarelse af kulturarven. Den viste entydigt, at hovedparten af den danske befolkning (82%) ønsker en bolig med kulturarvsværdi, og at 68% af virksomhederne mener, at kulturarven kan styrke den lokale udvikling. Viljen til bevaring i befolkningen er altså stor, men industriens bygninger har i lang tid lidt af et imageproblem. De er blevet opfattet som grimme og belastende.

Denne opfattelse er imidlertid ved at vende. I forbindelse med ovennævnte undersøgelse blev der udgivet en rapport, 'Kulturarv en værdifuld ressource for kommunernes udvikling'.

Her var hovedpointen, at kulturarv, herunder de industrielle anlæg, skal ses som en ressource, en kilde til berigelse af arkitekturen og bymiljøet. Og det er netop denne tankegang, der præger de projekter for genanvendelse af industrielle anlæg, som dette hæfte præsenterer.

Den gamle kedelhal, Nordkraft Aalborg

Men hvad er egentlig industribygninger? Og hvorfor er det overhovedet en god idé at bevare og genanvende forladte og nedslidte fabrikker?

Der er tale om en sammensat kategori, som rummer alt fra gamle murede produktionsbygninger og moderne betonhaller til tekniske anlæg som højovne eller siloer.

I diskussionen om disse bygningers fremtid skelner man mellem bevaring og konvertering. Ved bevaring tilstræber man at fastholde så meget som muligt af anlægget i dets oprindelige tilstand, så anlægget formidler sin historie så godt som muligt.

Ved konvertering ombygger man anlægget og lægger især vægt på at opnå et arkitektonisk vellykket resultat. Her kan den oprindelige bygnings konstruktioner og efterladte inventar tilføre arkitekturen en særlig identitet.

Argumenterne for bevaring spænder derfor fra det kulturhistoriske hensyn til ønsket om at tilføre arkitekturen en dimension af levet liv, som nye bygninger ikke besidder.

Endelig kan der være betydelige ressourcebesparelser og økonomiske fordele ved genanvendelse af bygninger.

På byniveau ligger bevaring af industriens bygninger i forlængelse af en årtusindgammel tradition for at bygge videre på eksisterende anlæg, kendt helt tilbage fra det antikke Rom. At inkludere industriens efterladenskaber i en byudvikling, hvor tidligere tiders bygninger og strukturer løbende indlejres i byens fysiske udtryk, er en videreførelse af en velkendt tradition.

Rundt om i verden er der anvendt vidt forskellige strategier for genanvendelse af den fysiske industrielle kulturarv. Lige fra gentænkningen af en industriel region som Ruhr-området i Tyskland, over indretningen af betydelige kulturinstitutioner som kunstmuseet Tate Modern i et tidligere kraftværk midt i London, til gennemdesignede boliger i 'lofts' i New Yorker stil.

I mange af de udenlandske projekter finder man en anden praksis end herhjemme. Bygningerne anvendes som de er. De nye elementer er tilføjet samtidig med, at de oprindelige dele af bygningen er bevaret i den tilstand,

de blev overtaget. Resultatet er blevet rå, men funktionelle bygninger, istandsat med klar skelnen mellem nyt og gammelt.

Genanvendelsen af industrielle bygninger er grebet an på vidt forskellige måder. Mangfoldigheden viser, at der ikke er et svar på opgaven, men et bredt felt af mulige løsningsmodeller.

Ønsket er, at dette hæfte og de viste eksempler kan indgå i den fremtidige diskussion om de industrielle anlægs skæbne.

INDUSTRIEN I KULTUREN

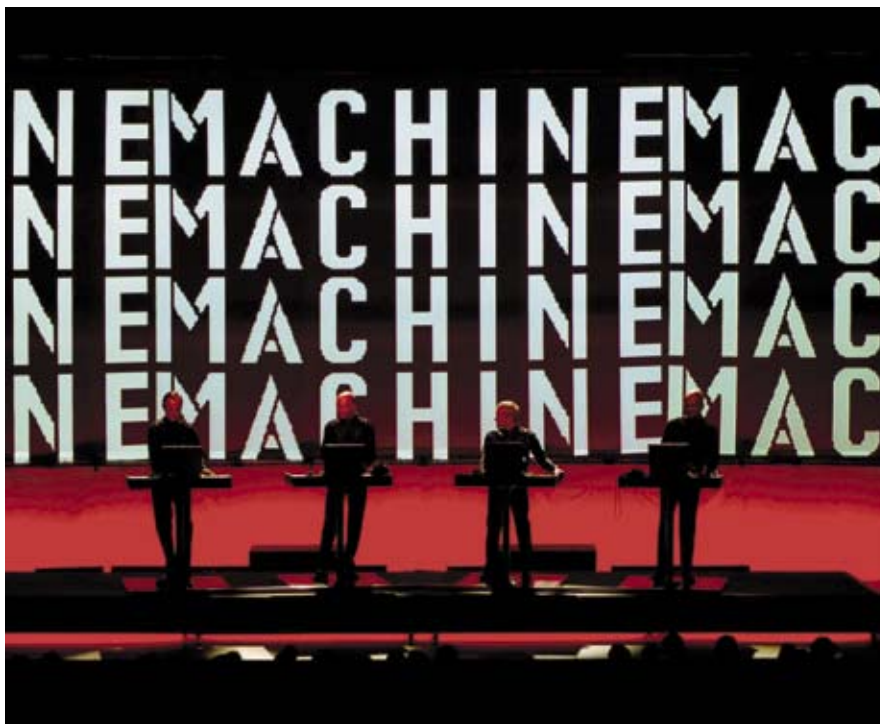
Industrien er overalt. Den er en uomgængelig faktor, når man skal beskæftige sig med nutidens samfund.

Den moderne velfærdsstat og industrialiseringen er hinandens forudsætninger. Et samfund med et højt forbrugsniveau, som vi kender det, er betinget af industriel masseproduktion.

Omvendt er en stabil forsyning af veluddannet arbejdskraft og et marked til afsætning af de producerede varer en betingelse for industriens eksistens.

Hele samfundets indretning er en konsekvens af, at vi lever i en gennemindustrialiseret epoke. Et utal af hverdagens genstande og institutioner udspringer af industriens behov: Motorveje, børnepassning, fagforeninger, energiforsyning - listen kunne fortsættes i det uendelige.

Der er ikke tvivl om, at industrien har udvisket billedet af Danmark som landbrugs- og søfartsnation, og erstattet det med billedet af den industrialiserede velfærdsstat. De seneste års udvikling fra traditionel produktionsindustri i retning af vidensindustri cementerer egentlig kun denne opfattelse.

'The robots', Kraftwerk

Også skabelsen af den personlige identitet kan præges af industrien. I et interview i DR i juni 2007 udtalte Peter Højlund, professor ved Roskilde Universitets Center, at 'vores individuelle identitet ligger i dag i vores arbejde'. Vores selvopfattelse er nøje knyttet til vores erhverv, for eksempel som ansat i industrien.

Også på kulturen sætter industrien sit aftryk.

Den tyske popgruppe med det industrielle navn Kraftwerk optræder i nummeret 'The robots' som mekaniske robotter, der frembringer musikken som arbejdere ved et samlebånd.

*Prøve på Hotel Pro Formas forestilling
'Jeg er kun skindød', 2005*

Modeshow i nedlagt fabriksal, Mads Nørgaard

Hotel Pro Formas forestilling 'Jeg er kun skindød' opføres i en industrihal i Halle Kalk i Tyskland.

I modeshows og reklamer poserer modeller foran rustne maskindele og støvede vægge i nedlagte industrihaller.

Model, b.young

I sin film 'Moderne tider' fra 1936 skildrer Charlie Chaplin individets kamp for tilværelsen i en mekaniseret verden.

Politiets specialenhed i DRs tv-serie 'Ørnen' har hovedkvarter i en nedlagt fabrik. En fortidig industrikulisse danner baggrund for det menneskelige drama, der udspiller sig imellem personerne i serien.

Nye bydele opstår i vore byer, efterhånden som de eksisterende industrier bliver nedlagt eller flytter. Man eksperimenterer med nye måder at anvende bygninger og anlæg på, som i Oslo hvor der er indrettet studenterboliger i en tidligere silo.

I Olsenbanden-filmene er den klassiske scene, som går igen og igen, de tre hovedpersoner med hver deres karakteristiske profil på den Københavnske havnefront med alle de karakteristiske industribygninger som baggrund.

I boligindretningen smelter privatliv og arbejde sammen i 'loft living'. En livsstil, som udspiller sig indenfor rå vægge og synlige konstruktioner i nedlagte fabrikker.

'Moderne tider', Charlie Chaplin, 1936

Still fra DR TV-serien 'Ørnen'

Studenterboliger i nedlagt silo, Oslo

Fra 'Olsen-banden paa sporet'

Arkitekt Hettie Pisters tegnestue, Oslo

'Fra M.C. Hess' Fabrikker', Aksel Jørgensen, 1909

Rækken af eksempler kunne fortsættes i det uendelige, og viser hvor bred industriens indflydelse på kulturlivet er og har været.

Vi oplever en markant stigning i mængden af film, computere, tv, video, foto, billedkunst og arkitektur, alt det vi med en samlende betegnelse kan kalde den visuelle kultur. Overalt øges udbuddet og forbruget af billeder. Klicheer og faste typer er betingelsen for, at vi kan håndtere denne konstante billedstrøm. Blandt de figurer, som knytter industrien til den visuelle kultur og afspejler forskellige syn på den, skiller særligt to sig ud: Den romantiske proletar og den rationelle, robotagtige arbejder.

På den ene side finder vi den svedende fabriksarbejder og den romantiske forestilling om hans enkle fysiske arbejde ved maskinen i et ukompliceret klassesamfund, hvor enhver kender sin plads.

Denne første figur repræsenterer arbejderen som følelsesvæsen omgivet af sanseindtryk og direkte underlagt arbejdsgiverens vilje. Han kender sin samfundsmæssige plads og udfylder den, fordi han ønsker det. Han har forsørgepligter og ved, at med sin faglige kunnen er han en vigtig brik i virksomhedens drift. Han er proletaren, stolt af at tilhøre arbejderklassen og bevidst om den magt, han besidder. Han udgør det romantiske billede, som ligger i forlængelse af romantikkens 'ædle vilde', den uspolerede urkraft.

Parallelt med personskildringen finder vi fremstillingen af det miljø, denne figur befinder sig i: Rå, beskidte fabriksbygninger præget af maskineri, ild, røg og en infernalsk støj. I dette billede af individet i maskineriets kløer finder vi tillige de sansepåvirkninger, det industrielle miljø byder på: De ubearbejdede materialer, manglen på rengøring, de vældige rum og de stærke lugte.

Teknologien opfattes som en vild dæmonisk energi, der kun vanskeligt lader sig tæmme. En kraft, der når som helst kan sprænge sine bånd.

I romanen 'Jørgen Stein' fra 1932 skildrer Jacob Paludan det således: 'Som en kreds af mørke jordædere laa de store

'The Gate', Ingvar Cronhammar, 1988

Cementfabrikker om Byen, gnavede i terrænet og pustede deres Aande ud gennem Skorstenene. ... I deres nærhed hørte man en Dundren, en Knurren, som fra aldrig mættede Rovdyr.'

Industrien repræsenterer både et løfte om en bedre fremtid og en trussel om ødelæggelse af civilisationen.

I billedkunsten er der talrige eksempler, hvor industrien fremstilles på samme måde. Aksel Jørgensens maleri til Landsudstillingen i Århus Fra 'M.C. Hess' Fabrikker' 1909 viser med en ekspresiv farveholdning arbejderne som et sammensvejet ensemble. Billedet bliver oplyst nedefra af den truende røde ild i fabriksallens store, mørke rum, og himlens blå vindueskvadrater repræsenterer verden udenfor.

'Gudruns 4. sang', OperaNord, 1996

Ingvar Cronhammars installation The Gate fra 1988 bruger elementer fra industriens maskinverden i et knugende, komplekst værk, hvor de af rødt belyste, støjende maskiner erindrer om teknologiens destruktive kræfter. I begge værker udsender produktionen og maskinerne rødt lys som dæmoniske helvedesmaskiner i industriens dunkle rum.

I OperaNords produktion 'Gudruns 4. sang' fra 1996, som blev opført i tørdokken på Holmen, fungerede dokkens industrielle råhed i Louise Becks scenografi som kontrast til hovedpersonens historie. Industrien repræsenterer i disse eksempler det rå og ustyrlige i modsætning til det menneskelige og civiliserede.

Red Dot Museum. Arkitekt: Richard Rogers

Denne modsætning finder vi også i arkitekturen. Ved genanvendelsen af industriens bygninger fremhæver mange arkitekter netop modsætningen mellem oprindelige rå og nedslidte bygningsdele og de nye raffinerede detaljer.

Richard Rogers skærer i Red Dot design-museum i Ruhrdistriktet den oprindelige kedelhal op og forsyner den med nye, nærmest kliniske vægge. Der opstår en vekslen mellem de nye, hvide betonavægge og de gamle, rustne bygningsdele. Desuden udstilles de nye industrielle design-objekter på baggrund af det oprindelige maskineri.

Red Dot Museum. Arkitekt: Richard Rogers

MKM Küppersmühle - den nye trappe. Arkitekter: Herzog & de Meuron

MKM Küppersmühle.
Arkitekter: Herzog & de Meuron

Arkitekterne Herzog & de Meuron skærer i deres museum i Küppersmühle vindueshuller i den eksisterende bygning, helt uden hensyntagen til den oprindelige facadeopdeling, og indsætter en ny skulpturel trappe.

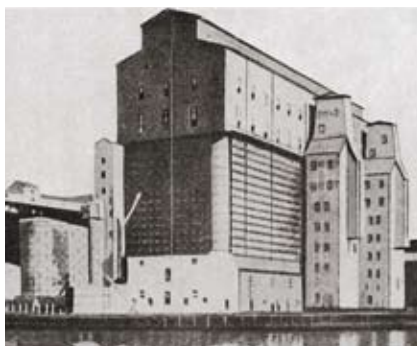
Disse arkitekter opfatter denne tilgang som mere ærlig overfor den oprindelige bygning. En tydelig skelnen mellem nyt og gammelt i modsætning til en mere traditionel tilgang, hvor de oprindelige spor bliver slettet i forsøget på at gøre en beskidt og nedslidt bygning anvendelig til nye funktioner.

Fra 'Vers une architecture', Le Corbusier, 1923

Modsætningen til den romantiske idé om proletaren, splittelsen mellem mand og maskine og kontrasten mellem nye og gamle bygningsdele, findes i billedet af den uniformerede, ensrettede arbejder i et miljø, hvor menneske og maskine danner en enhed.

Denne abstrakte figur repræsenterer det nye menneske, produktionsenheden, selve essensen af utopien om det moderne industrialiserede samfund. Man bærer uniform, har et nummer ikke et navn, er umiddelbart udskiftelig og uden individuel identitet. Alle menneskelige relationer er bortelimineret, og ens behov tilfredsstilles af statens følelseløse repræsentanter uden hensyn til personlige ønsker.

Fra 'Vers une architecture', Le Corbusier, 1923

Scenarier af denne type forbindes oftest med totalitære samfund, for eksempel det sovjetiske. Den abstrakte moderne arbejder, som ofrer alt for staten, var et menneskeligt ideal, som uafledigt blev skildret i kunst og propaganda. I vesten kender vi de uniformerede skikkelser i det sterile high-techmiljø i glas og rustfrit stål, for eksempel fra utallige science fiction-film. Verden er forvandlet til en maskine, hvor individet er en ubetydelig udskiftelig brik. Det rationelle og funktionelle udgør grundpiller i en inhuman teknokratisk samfundsorden.

Opfattelsen af teknologien og rationaliteten som forudsætning for udviklingen mod et moderne samfund har fundet talrige og meget forskelligartede udtryk.

'Metropolis', Fritz Lang

Da den schweizisk/franske arkitekt Le Corbusier i 1923 udgav sin bog 'Vers une architecture,' vakte det stor opmærksomhed, at nogle af de referencer, han havde valgt, var atlantlinere, racerbiler og amerikanske kornsiloer. Hans pointe i bogen var, at disse ikoner fra den industrielle kultur udtrykte den rationalitet, som han mente måtte være udgangspunktet for den moderne verdens arkitektur og kultur.

I Franciska Clausens billede 'Éléments mécaniques' fra 1926 hyldes ligeledes den perfekte maskines lydfri enkeltdele. I hendes og hendes læremester Fernand Legérs billeder skildres teknologien og mennesket på samme måde. Menneskekroppen ses som en funktionel maskine.

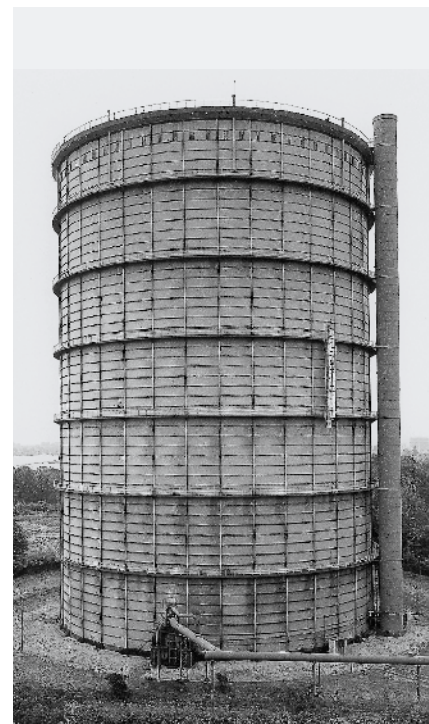

'Eléments mécaniques', Francisca Clausen, 1926

I 1920erne var troen på, at industrien udgjorde det fartøj, som skulle fragte os til en moderne rationel verden, usvækket. Dog var der allerede på denne tid kritiske røster. Fritz Langs film 'Metropolis' fra denne periode byder på storslåede byvisioner med veje i flere lag omgivet af sværme af flyvemaskiner og luftskibe mellem skyskraberne.

Men samtidig skildrer filmen gigantiske maskiner, der reducerer individet til en ubetydelig størrelse, og hvordan det undertrykkende industrielle fremtids-samfund til slut bryder sammen.

I nyere tid er vores syn på teknologien blevet mere nuanceret.

'Gasometer', Bernd og Hilla Becher

De tyske fotografer Bernd og Hilla Becher har i en årrække fotograferet sværindustrien. Gasbeholdere, højovne, siloer og køletårne er systematisk registreret i en typologi for industriens objekter. Alle optagelser er udført på samme måde, i sort/hvid og uden mennesker. En stille hyldest til en kultur, som er på vej til at forsvinde.

Technoparty

Technomusikken udtrykker ligeledes fascinationen og glæden ved teknologien. De monotone rytmer og disharmoniske lyde fremstiller musikerne på maskiner, ikke på konventionelle instrumenter. Musikbegivenhederne, der ofte foregår i forladte fabrikshaller som for eksempel Silo 52 på Islands Brygge, skaber alt sammen billedet af en kultur i gæld til industrien.

Ved konvertering af industrielle bygninger finder vi flere eksempler på et lignende usentimentalt syn på de bygninger, der tages udgangspunkt i - en hyldest til industriens rationelle konstruktioner.

På Islands Brygge i København har det hollandske arkitektfirma MVRDV sammen med JJW Arkitekter genanvendt to siloer i forbindelse med opførelse af en boligbebyggelse.

Silo 52, Islands Brygge

*Gemini Residence, Islands Brygge.
Arkitekter: MVRDV / JJW Arkitekter*

De har valgt at hænge boligerne udenpå siloerne, som herved udelukkende tjener som udgangspunkt for bygningens form uden en kulturhistorisk fortællerværdi.

Også Herzog & de Meurons konvertering af en tidligere kaffefabrik til koncerthus i Hamborg er udtryk for en radikal konvertering, hvor den oprindelige bygning kun fungerer som konstruktivt og formelt udgangspunkt for den færdige, meget moderne

Elba Philharmonie. Arkitekter: Herzog & de Meuron

bygning. Den oprindelige bygning i rød tegl fungerer som adgangs- og parkeringshus og som fundament for den nye teltagtige koncertsal.

I disse bygninger ignoreres den oprindelige bygnings arkitektur og historie. Arkitekten har skrællet bygningen ind til den rå konstruktion, som fungerer som et formmæssigt udgangspunkt for den færdige bygning.

Fremgangsmåden er usentimental og fokuserer udelukkende på det færdige bygningsarkitektoniske udtryk. Teknologien udgør løftestangen for udviklingen af bygningens arkitektur.

Disse to industrielle karakterer, den romantiske og den rationelle, er figurer og tankesæt fra den industrielle kultur, som har sat sig spor overalt i den moderne kultur.

INDUSTRI ER COOL

'Et in Arcadia ego', Nicolas Poussin, 1655

I den franske maler Nicolas Poussins maleri fra 1655 'Et in Arcadia ego' (Også jeg var i Arkadien) ser vi en flok hyrder, der betragter en udhugget stenblok med titlen indgraveret. Arkadien er det svundne uspolerede lykkeland, hvorfra ruinen stammer.

Billedet kan læses dobbelt, både som en længsel efter og en fortælling om en svunden tid og som et 'memento mori', en påmindelse om døden og forgængeligheden.

Når bygninger genanvendes opstår den samme effekt. En forbindelse til fortiden, god eller dårlig, og samtidig et følelsesbetonet perspektiv på de nye dele af bygningen - en dag vil de også tilhøre fortiden.

Vi oplever i disse år, at landets økonomiske erhvervsmæssige fundament, industrien, gennemgår en række strukturelle forandringer. Virksomhederne opgiver de oprindelige produktionsanlæg i de større byer på grund af nedslidning,

ekspansion og miljøkrav. De flytter til andre lokaliteter, enten i udkanten af byerne nær motorvejsnettet eller helt ud af landet. Situationen er derfor, at der gennem en årrække er lukket en lang række produktionsanlæg. Og spørgsmålet rejser sig: Hvad gør vi med disse anlæg? De er utidssvarende, uhensigtsmæssigt indrettede og dyre at vedligeholde. Både bygninger og grundene er ofte forurened og omgivet af en negativ aura af nedslidning og miljøproblemer.

Enhver developer, som er beskæftiget med udvikling af industriområder, ved, at det mest rationelle er at nedrive samtlige bygninger og oprense grunden. Først da kan de tage fat på den egentlige udnyttelse af arealerne. Desuden ligger de industrielle anlæg i mange tilfælde centralt i vore større byer, og grundende repræsenterer derfor et stort og værdifuldt udviklingspotentiale.

Og sandt er det, at industrianlæggene ikke opfylder konventionerne om den klassiske skønne bygningskunst. Derfor forekommer det så meget desto mere påtrængende at gøre opmærksom på de kvaliteter, som de besidder - lige fra deres funktion som dokumentation af

en epoke til den romantiske begejstring over industriallæggenes særlige stemning og udstråling.

Der er forskellige syn på, hvordan og hvorfor anlæggene skal bevares.

Det ene yderpunkt fokuserer særligt på anlæggets historiske og kulturelle betydning. For eksempel et anlæg som repræsenterer en særlig produktionstype. Eller anlæg med en særlig betydning for et geografisk område.

Arkitekten Johannes Exner opstiller fire forhold, som er centrale i vurderingen af et bygningsanlægs historiske kvaliteter:

1. Originalitet - Det skal afdækkes, hvor store dele af bygningen, der er oprindelige.
2. Autencitet - Fremtræder bygningen troværdig, kan man aflæse tidens spor?
3. Identitet - Bygningens udseende og karakter.
4. Fortællerværdi - Bygningens evne til at formidle sin egen historie.

En afklaring af disse forhold vil ofte føre til en museums-mæssig rekonstruktion af det industrielle anlæg, som det tog sig ud i en given historisk epoke, bevaret i en så original tilstand som muligt.

Men en sådan analyse kan også danne et værdifuldt grundlag for konvertering af en eksisterende bygning, så de historiske kvaliteter påvirkes mindst muligt.

Det andet yderpunkt fokuserer mest på anlæggets fascinationskraft og skulpturelle værdier: De store produktionshaller, de markante, synlige konstruktioner, skorsten, tandhjul o.s.v. For arkitekter og designere er det en ganske særlig udfordring at beskæftige sig med genanvendelsen og konverteringen af de industrielle bygninger.

De rå bygningskonstruktioner fungerer som en generator, der fremtvinger en arkitektur og et formsprog, som ikke kan frembringes ved traditionel formgivning. Samtidig udgør de en slags bagtæppe for de nye bygningsdele. Spændingen mellem de oprindelige og de nye bygningsdele, og den udfordring, den eksisterende bygning stiller arkitekten, resulterer i en arkitektur, der er kompleks og varieret og samtidig indeholder en direkte forbindelse til historien.

Tilsvarende tilføjes byens samlede rum en historisk og kulturel dybde, som også giver identitet og karakter til de enkelte bydele.

ZETA Park, parkeringshus. Tidligere Københavns Værft og Flydedok

Desværre bliver resultatet ofte bare en tilfældig bevaring af enkelte bygningselementer, hvor hverken bygningens historiske eller skulpturelle værdier er varetaget.

Et eksempel er nedbrydningen af Københavns Værft og Flydedok, hvor en enkelt gavlmotiveret er bevaret som en kulisseagtig legitimering af et nyt parkeringshus.

Strategien for bevaring skal altså betragtes over en glidende skala, fra den museumsagtige bevaring, hvor man søger at fastholde et oprindeligt udseende og funktion, til den totale konvertering, hvor de oprindelige bygninger udelukkende tjener som bærende konstruktion for den nye bygning.

*Palazzo Vecchio, Verona. Renovering:
Carlo Scarpa*

Parallelt med denne inddeling af bevaringsniveauer må der også foregå overvejelser i forhold til opgavens størrelse. Indretning af et fabriksloft byder på væsentligt andre udfordringer end en bevaringsplan for en hel bydel.

Under alle omstændigheder er det påkrævet, at formålet med bevaringen står klart, selv om det ofte er tilfældigheder, der vil afgøre om en bygning bevares for eftertiden.

Ved omdannelsen af Dansk Andels Cementfabriks område i Nørresundby er resultatet blevet en blanding af nye bygninger og en bevaring af nogle af de gamle markante fabriksbygninger, som er blevet genanvendt. Reaktionen blandt de nye beboere har været at 'så snart vi får revet de sidste af de gamle fabriksbygninger ned, så får vi et helt pænt bykvarter.'

Der er ikke tvivl om, at den industrielle bygningskultur lider af alvorlige imageproblemer, selvom mange kunstnere, som vi har set, mener, de har stor værdi.

I manges øjne besidder disse anlæg hverken kulturhistoriske eller æstetiske kvaliteter. De bør fjernes - og jo før jo bedre.

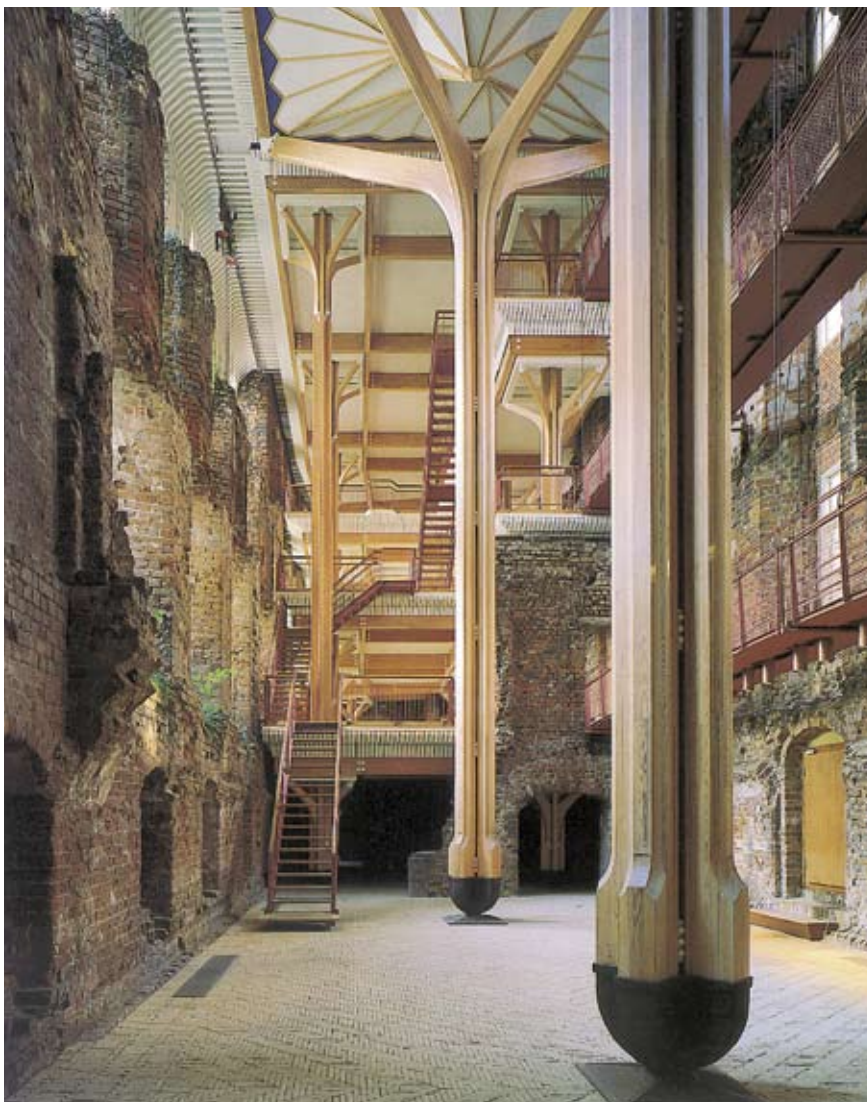
Men inden den helt kategoriske dom fældes, bør vi dog nok kaste et blik på, hvad det egentlig er for anlæg, vi taler om.

For det første er det vigtigt at være klar over, at der er tale om en sammensat størrelse. Den industrielle kulturarv spænder over alt fra maskineri over kontorbygninger til kridtgrave.

Når talen er om bevaring af kulturhistoriske årsager, er alle dele af anlægget i spil. Omvendt vil det som oftest være i bygningerne, de nye funktioner skal placeres, hvis fokus er på nye anvendelser.

Et enkelt fabriksanlæg kan bestå af en lang række bygningstyper og anlæg af højst forskellig karakter: Kontorbygninger, mandskabsbygninger, råstofgrave, veje og jernbaner, produktionsanlæg og lagerbygninger.

Endelig skal det ikke glemmes, at en væsentlig del af den industrielle kultur findes andre steder end i selve fabriksanlæggene. Arbejderboliger, direktørvillaer, havneanlæg, jernbanenet, kraftværker, fagforeningsbygninger og en lang række andre anlæg udgør en betydende del af

Koldinghus Slot. Renovering: Exners Tegnestue

den industrielle kultur, og bør indgå i diskussionen på lige fod med industrielle anlæggene.

Muligvis lever de industrielle anlæg ikke op til konventionelle æstetiske krav, men omvendt er der tale om en særdeles rig og varieret bygningskultur.

Bevaringsdiskussionen byder på forskellige problemstillinger alt efter hvilket skalatrin, man befinder sig på.

Med udgangspunkt i indretningsprincipper fra New York 'lofts' og en 'lag på lag'-tilgang udviklet af den italienske arkitekt Carlo Scarpa, er der efterhånden, især i udlandet, etableret en særlig praksis ved indretning af industrielle rum.

Carlo Scarpas tankegang er i Danmark videreudviklet af for eksempel Exners Tegnestue ved restaureringen af Koldinghus Slot. Her er den bærende ide den 'ærlige' restaurering, hvor der skelnes tydeligt mellem gammelt og nyt.

De tilføjede elementer skiller sig klart ud fra de oprindelige, som ofte fremstår meget rå, for eksempel med bevarede installationer og synligt slid.

Facade mod havnen. Kabelfabrik Helsinki

Gaderum. Kabelfabrik. Helsinki

En beslægtet strategi finder man i de boliger, som bliver indrettet i forladte fabrikker og værksteder. Strategien opstod i de såkaldte 'lofts' i New York i 50erne og 60erne, og har bredt sig til alle større vestlige byer.

I disse boliger lægges stor vægt på at skabe en rumlig oplevelse ved hjælp af kontraster, både i materialevirkning, nyt kontra gammelt, lysætning og ved som i teatret at anvende en fremmedgørende effekt til at fremhæve hverdagens objekter. Et badekar står ensomt belyst på et podium, gamle installationer efterlades demonstrativt på vægfladen, dobbeltsengen står badet i lys i det store rum - alt fremhæves som æstetiske objekter. Her udstilles det frie kreative liv på baggrund af de oprindelige vægge og installationer som rå levn fra den omgivende verden.

I den bygningsmæssige skala vil overvejelserne ofte gå på økonomi og anvendelighed. Fabrikkerne er ofte meget store og komplekse, og de praktiske udfordringer med at få bragt de byggetekniske forhold som for eksempel varmeisolering, akustik og tilgængelighed i overensstemmelse med lovgivningens krav er overordentlig store.

Omvendt vil fordelene ved at indbygge fortælling og en historisk identitet tilføre bygningen så store oplevelsesmæssige kvaliteter, at dens markedsværdi øges markant.

I Helsinki er en tidligere kabelfabrik bevaret, og det bidrager både med historisk kontinuitet og markante bygninger i bybilledet.

Op gennem historien har man i byerne udnyttet de forhåndenværende materialer og tilpasset sig de givne omstændigheder, når behovet for nyt byggeri opstod. Flere steder i Middelhavsområdet er der eksempler på, at gamle romerske ruiner er blevet inddraget i byens bebyggelse.

Også de strukturelle forandringer, vores byer er blevet udsat for, vil i mange tilfælde være aflæselige i byens udseende. Eksempelvis kan de nedlagte volde i København genfindes i ringen af grønne anlæg i byen fra Tivoli til Østre Anlæg, og nedlagte trafikårer, vandløb og andre elementer har i tidens løb været med til forme byen.

Det forekommer derfor naturligt, at lade de industrielle anlæg indgå i en organisk

Sjakket, Nørrebro, København. Arkitekter: B.I.G

byudvikling, der med tiden indoptager både bygningsmæssige og strukturelle spor i sit fysiske udtryk.

En sådan inkluderende byudvikling kan sikre oplevelsesrige byer, hvor den historiske udvikling er direkte aflæselig i byens fysiske elementer. En by, hvor den historiske fortælleverdi er høj, og hvor sammenstødet mellem de forskellige

historiske lag tilfører byen en dynamik og kompleksitet, som ikke kan designes frem, men kun udvikles over tid.

Industri er cool. Viljen til at bevare industriens bygninger er udtryk både for forståelse af behovet for historisk kontinuitet i udviklingen af arkitektur og bymiljø og for fornemmelse for det storladne udtryk, man finder i dens bygninger.

Sjakket, Nørrebro, København. Arkitekter: B.I.G

INTERIØRDESIGN / *Kontrast mellem nyt og gammelt*

I mange projekter, hvor industribygninger genanvendes, fokuseres der på det helt nære, på rummets enkelte detaljer og inventar samtidig med, at det grove og slidte sættes i kontrast med forfinede detaljer.

Denne tilgang skal ses som et opgør med tidligere tiders ide om at tilbageføre bygningen eller rummet til en oprindelig tilstand. Det viste sig nemlig, at denne bestræbelse var håbløs, idet begrebet 'det oprindelige' ofte fortaber sig i fortidens tåger.

Tilgangen opfattes som mere ydmyg og pragmatisk. Man anvender bygningen som den er, og lader dens historie udfolde sig selv. Man afstår fra at forklare bygningen og dens anvendelse på en overpædagogisk måde. I princippet kan man fjerne de tilføjede elementer, og bygningen vil fremstå, som da den blev overtaget.

CENTRALE MONTEMARTIN / *Museum, Rom*

Dette museum, som rummer samlinger af kunst fra antikken, befinder sig i en særlig kategori. Der er tale om Roms første offentlige el-værk, opført i 1912 og omhyggeligt restaureret i 1980'erne. Imellem maskiner og tekniske installationer udstilles 450 klassiske, hvide marmorskulpturer og andre kunstgenstande fra antikken.

Museet er en del af et større forsøg på at redefinere Ostiense Marconi, et af Roms ældste industrikvarterer. Bygningen er et radikalt eksempel på genanvendelse, hvor en særlig stemning opstår i sammenstødet mellem to kulturer, der på romersk vis nærmer sig det teatraliske.

ZEISEHALLE, HAMBURG / Arkitekt: Jentz, Popp, Störmer, Wiesner, Dinse, Feest

Den gamle skibsskruefabrik, som lukkede i 1979, blev ombygget til kulturcentrum i 1993. Den oprindelige produktionshal blev opdelt med glasvægge, som adskiller den centrale del af hallen fra de forskellige funktioner, biograf, restauranter, galleri, koncertsal, caféer og andet.

Indretningen er udført med respekt for den oprindelige bygning. Det er tydeligt at se, hvad der er nyt og gammelt, og der er ikke gjort forsøg på at skjule, at det er en tidligere produktionsbygning.

ITTAH LOFT, CHELSEA, NEW YORK / Arkitekt: *Cha & Innerhofer Architecture + Design*

På toppen af en tidligere 7-etagers glasfabrik fra begyndelsen af 1900-tallet er denne lejlighed indrettet under det store glastag. Typisk for bygningstypen er den smalle bygningskrop, glastaget, murværket og de synlige loftsbjælker.

Boligens nye elementer er udelukkende holdt i træ for på samme tid at skabe et behageligt indeklima og en samlende rumlig virkning, som står i klar modsætning til det oprindelige fabrikslokale.

BYENS ANTIKVITETER / Industrielle objekter med skulpturelle kvaliteter

Bevaring af industriens tekniske anlæg byder på særlige udfordringer. Her er der ikke tale om bygninger, men om højovne, tanke, gasbeholdere, procesanlæg og lignende. Det er genstande, der under ingen omstændigheder kan anvendes til andet end deres oprindelige formål, men hvor der ofte vil være store miljømæssige og dermed økonomiske problemer forbundet med nedtagelse.

Det forekommer derfor indlysende at lade dem indgå i det fremtidige bymiljø. Der er tale om objekter i en størrelse, som uden problemer kan indgå i en by- eller parkmæssig sammenhæng. Og samtidig er der tale om objekter med skulpturelle værdier, som appellerer stærkt til vores fantasi og sanser.

I rumindretningen er det velkendt at anvende antikviteter som udsmykning. Man kan parallelt hertil betragte industriens objekter som byens antikviteter. Genstande med klare æstetiske kvaliteter løsrevet fra deres oprindelige funktion og sammenhæng.

SYREBEHOLDER KEMIRA, NØRRESUNDBY

I Nørresundby nedrev man i 2002 gødningsfabrikken Kemira. Området henligger nu uudnyttet og afventer en helhedsplan. Ved nedrivningen bevarede man den markante kugleformede syrebeholder, der forventes at indgå i en kommende bebyggelse.

Den karakteristiske form vil fungere som et identitetsskabende element i den fremtidige bydel.

GARDEN OF MEMORIES, DUISBURG, TYSKLAND / *Landskabsarkitekt Dani Karavan*

En mere radikal strategi lægger den tyske landskabsarkitekt Dani Karavan for dagen i den park, han har tegnet for området omkring den nye jødiske synagoge ved floden i Duisburg.

Parken er indrettet i et tidligere industri kvarter. I stedet for at fjerne alle bygninger har han bevaret bygningsfragmenter, enkelte inventardele, bunker af betonstykker med armeringen strittende ud og fliser og murbrokker, der anvendes som belægning i stien, der er anlagt gennem området.

Der er tale om en installation, en slags 'memento mori', som skal få betragteren til at reflektere over det forgængelige og derigennem skønne på det nu, som han lever i.

Parkens enkeltelementer er arrangeret, så de bringer mindelser om kendte antikke ruiner. De begroede betonstykker refererer til Forum Romanum, stien med forskellige murfragmenter til Via Appia o.s.v.

DUISBURG LANDSCHAFTSPARK, DUISBURG, TYSKLAND / Arkitekt: *Lantz & Partners*

Det tidligere Meiderith stålværk er indrettet til en 200 hektar stor landskabspark, og strategien er en successiv grøn omdannelse, hvor vægten er lagt på muligheden for fysisk udfoldelse. Der er etableret et omfattende stisystem, der fører ind imellem og op over højovne, gasbeholdere, køletårne og andre tekniske anlæg i mega-skala.

De bevarede anlæg anvendes nu til rappelling, rutchebaner, haveanlæg, dykkerskole med mere. Anlægget fremstår om natten illumineret af en lyssætning af lyskunstneren Jonathan Park, som blandt andet har lavet lysdesign for rockorkesteret Pink Floyd.

MUR- OG SPORFRAGMENTER, ISLANDS BRYGGE, KØBENHAVN

På Islands Brygge indgår enkelte fragmenter fra de tidligere havnefunktioner i indretningen af den nye havnekaj. Både murpartier, jernbanespor og en enkelt jernbanevogn er bevarede som rumskabende elementer i de rekreative havnearealer.

Områdets historie kommer således til at indgå direkte i den fremtidige bypark.

MUSEUMSLØSNINGEN / *Velbevarede anlæg med høj kulturhistorisk værdi*

Visse industrielle anlæg er så velbevarede og har så høj arkitektonisk og/eller kulturhistorisk værdi, at de bør fredes og bevares for eftertiden.

Kompleksets fortællerværdi sikres på en måde, så de oprindelige funktioner og processer formidles til de besøgende.

Da der vil være ganske få af denne type anlæg, kan det være af national interesse at bevare dem. Anlæg bevaret på dette niveau vil indgå som en vigtig del af identitetsskabelse og branding af lokalområdet, på samme måde som det tidligere indgik i den lokale økonomi som produktionsvirksomhed.

BRUNSHAAB GAMLE PAPPABRIK, VIBORG

Den centrale fabriksbygning er opført i 1909. Indtil 1919 fungerede fabrikken som klædefabrik. Herefter indrettede A/S J. Smiths Papfabrik bygningen til papproduktion. I 1920 begyndte den egentlige papproduktion under ledelse af direktør Janus Smith og værktøjer Axel Sjøberg.

Familien Smith bevarede aktiemajoriteten i fabrikken helt frem til 1976. Siden da skiftede fabrikken ejer tre gange, men fabriksmiljøet i dag er stort set, som det var i 1950erne. Den 5. januar 1987 blev det arbejdende museum indviet, produktionen gik atter i gang præcis som i gamle dage, og der bliver produceret pap hver dag.

LA SALINE ROYALE D'ARC-ET-SENANS, DUBS, FRANKRIG / Arkitekt: C.N. Ledoux

Anlægget er et af de ældste bevarede industrielle anlæg og stadig et af de smukkeste.

Arkitekten Claude-Nicolas Ledoux (1736-1806), en af nyklassicismens hovedfigurer, var i perioden op til den franske revolution arkitekt for kong Louis XV. Han fik i 1774 til opgave at tegne det kongelige anlæg for udvinding af salt i den nordøstlige del af landet.

Anlægget skulle udover traditionelle produktionsfunktioner som vandreservoir, lagre og maskineri også udtrykke oplysningstidens sociale idealer og tanker om en rationel samfundsmæssig organisation. Planen var formet som en halvcirkel, hvor direktørens bygning med den tempelagtige søjlekolonnade udgjorde det dominerende hovedelement i centrum.

Opførelsen af en ideal boligbebyggelse skulle følge efter byggeriet af fabrikken, så cirklen blev fuldført, men denne del af projektet blev aldrig realiseret. I 1982 udnævnte UNESCO 'Det royale saltværk' til verdensarv.

'Saltværkets form er afklaret som solens vej over himmelen,' C.N. Ledoux

FORSIGTIG GENANVENDELSE / *Respekt for oprindelig arkitektur*

Industrielle anlæg med en særlig høj bevaringsværdi, som af økonomiske eller praktiske årsager ikke kan bevares som museer, kan konverteres uden at den oprindelige kulturhistoriske eller arkitektoniske værdi ødelægges.

En forsigtig konvertering med respekt for den oprindelige bygning skal dog altid afbalanceres med den praktiske brug af bygningen.

VAN NELLE DESIGNFACTORY, ROTTERDAM, HOLLAND / Arkitekter: J. Brinkman og L. van der Vlugt (oprindelig bygning). Wessel de Jonge (konvertering)

Van Nelle fabrikken blev opført 1925-31 for Van Nelle, et firma, der handlede med tobak, te og kaffe. Der var på opførelsestidspunktet tale om et radikalt bud på en moderne fabriksarkitektur. Vægten blev lagt på de ansattes velbefindende efter arkitekternes motto: 'Lys, luft og plads'.

De to arkitekter søgte at forene funktionalitet med en elegant og fremadrettet videreudvikling af de industribygninger, Van Nelle havde opfordret dem til at studere i Detroit og Buffalo. Bygningen er blevet nomineret til UNESCOs liste over verdensarv og er i dag konverteret til kontorfunktioner med vægt på design, nye medier og IT.

'Lys, luft og plads'
Brinkman & van der Vlugt

EMSCHER PARK, KOHLWASCHEN OG KOKEREI, RUHR, TYSKLAND

/ Arkitekter: Schupp & Kremmer (oprindelig bygning). Rem Koolhaas (konvertering).

Zeche Zollverein er et kulbearbejdningsanlæg tegnet af arkitekterne Schupp & Kremmer i 1928-32. Det er et af de arkitektonisk mest gennemarbejdede industrielle anlæg i Europa og er derfor optaget på UNESCO's liste over verdensarv.

Det enorme anlæg er renoveret af arkitekten Rem Koolhaas og fungerer i dag som en slags oplevelsesmuseum, hvor det rødmaledede hejseværk, som ligger i akse for hovedindgangen, er blevet et symbol for hele IBA-projektet (se side 69).

Herudover er forskellige mindre bygninger indrettet til forskellige udstillingscentre (bl.a. det tidligere nævnte Red Dot Designcenter), caféer o.s.v. og endelig det store koksanlæg Kokerei, som fremstår som en gigantisk maskine i parklandskabet.

RADIKAL KONVERTERING / Fokus på ny anvendelse

Ved konvertering kan kravene til nye funktioner være så specielle, at det nødvendiggør store indgreb i de eksisterende bygninger. Alligevel er det muligt at bevare den oprindelige bygnings karakter og dens betydning for omgivelserne.

De viste eksempler er således karakteriseret ved en usentimental tilgang, hvor arkitektur og funktionelle løsninger er prioriteret højt.

SESC - POMPEIA FACTORY SPORT OG KULTURCENTRUM, SÃO PAULO, BRASILIEN

/ Arkitekt: Lina Bo Bardi

Dette projekt fra 1977 er et relativ tidligt eksempel på industrikonvertering.

Den oprindelige Pompeia stålbaljefabrik, opført i 1930'erne, bestod primært af en vældig shedtagsbygning. Den udvendige skal er nogenlunde bevaret, hvorimod det indvendige er ombygget til teater, kreative værksteder, bibliotek, restaurant m.m.

Som modspil til denne bygning har arkitekten tegnet en ny høj dobbeltbygning i rå beton. En stor kubisk del med uregelmæssige ventilationsåbninger, som indeholder

boldbaner, svømmehal med mere, og en mindre slankere bygning med et skorstensagtigt tårn, med omklædningsfaciliteter og træningslokaler.

Projektet er præget af en minimalistisk materialeanvendelse delvist dikteret af de økonomiske omstændigheder. Gennem den grove detaljering opnås der trods dette en poetisk nyfortolkning af de industrielle materialevirkninger, som giver en spænding mellem det gamle og det nye.

Bygningen er placeret i en fattig bydel og søger at give mulighed for, at befolkningen kan dyrke sport eller blive introduceret til kulturelle tilbud som teater eller bibliotek.

'Skønhed er enkel at opnå, hvad der er vanskeligt er grimhed, virkelig grimhed'
Lina Bo Bardi

AHO, ARKITEKTHØGSKOLEN I OSLO, NORGE / Arkitekter: Jarmund/Vignæs. 2002

Akerselven i udkanten af det centrale Oslo var med den konstante tilførsel af vand en livsnerve for Oslos tidlige industri. Efter at en række virksomheder i 1970-80erne var flyttet ud af byen, fremstod området i midten af 1990erne præget af forfaldne industrielle bygninger.

For at tilføre ny energi til det grønne, kuperede elvområde, planlagde man etableringen af en række undervisningsinstitutioner for kunstneriske fag i området. Det første projekt var en ny arkitektskole i Oslo elværks lager og værkstedsbygninger fra 1938.

Bygningen er indvendigt organiseret som et system af fællesarealer opbygget som 'gader og pladser'. Kontakten mellem ude og inde er styrket ved at trække det kuperede parkland-skab ind i kompleksets gårdrum og op ad den brede udvendige græstrappe til taghaven.

Den oprindelige bygning bestod af en næsten sluttet modernistisk karré i rød tegl.

Gårdrummet havde en lavere værkstedsbygning, som blev strippet til den rene betonkonstruktion. Hvor man ønskede åbninger for ankomst, lysindfald eller for at skabe større rummelighed, overskar man simpelthen de betonkonstruktioner, som var i vejen.

'Det er motsatt av å bygge ting fra bunnen av, her er det sånn at du river vekk det du ikke vil ha og fortsetter med resten.' studerende fra AHO.

DOG A, CENTER FOR ARKITEKTUR OG DESIGN, OSLO / Arkitekter: *Jensen & Skodvin*
(konvertering)

I 2005 blev endnu et projekt i Akerselv-området indviet. I en tidligere transformatorstation er der indrettet et center for arkitektur og design - DogA.

Den oprindelige bygning er opført i tre dele. Den ældste del stammer fra 1898, og den nyeste blev opført 1948 i funktionalistisk stil, tegnet af Christian Astrup. Den fine detaljering i murværket er bevaret i det nye projekt.

KVARTERHUS I HOLBLADSGADE-KVARTERET, KØBENHAVN

/ Arkitekt: Dorte Mandrup-Poulsen

Som del af et større kvarterløftprojekt er den tidligere fabrik fra 1880 indrettet til bibliotek og beboerhus i 2001.

I den oprindelige bygning er dækkene delvist fjernet for at etablere et nyt tripelhøjt foyerrum, hvor konstruktionen er bevaret og forlænget ud gennem facaden. Resten af den eksisterende bygning er istandsat i behersket omfang. Endelig er der tilføjet et nyt forsamlingslokale i træ og glas rejst på skæve betonsøjler.

KULTURELLE FLAGSKIBE / *Udvikling af kultur- og byliv*

Ældre industrivirksomheder er ofte beliggende i centrale byområder, som er tydeligt præget af dette naboskab.

For at reaktivere disse kvarterer har man i flere byer benyttet sig af en strategi, hvor man placerer en offentlig kulturinstitution med meget høj signalværdi i byområdet, for herigennem at tilføre bydelen et positivt 'brand'.

I adskillige projekter er man gået ret hårdhændet til værks. Bygningerne er bevaret som en skal uden særlige referencer til den tidligere anvendelse.

TATE MODERN, LONDON, ENGLAND / Arkitekter: Herzog & de Meuron

I London var Themsens sydlige bred tidligere en bydel præget af nedslidning og lukkede industrivirksomheder. Da Sir Giles Gilbert Scotts imponerende kraftværk blev taget ud af drift, opstod ideen om etablering af et nyt museum for moderne kunst i bygningen. Der blev i 1994 udskrevet en arkitektkonkurrence, som blev vundet af de schweiziske arkitekter Herzog & de Meuron.

Projektet, indviet i år 2000, bestod af en renovering af hele bygningen, som blev ryddet indvendigt. Den ydre skal blev bevaret, dog med tilføjelse af en transparent dobbelt overetage. Museet er en succes og har løftet hele bydelen til et nyt attraktivt niveau.

SUCCESSIV KONVERTERING / *Pragmatisk genanvendelse af industri anlæg*

I mange tilfælde bliver industrikomplekser forladt, uden at der umiddelbart findes nye funktioner til bygningerne. Disse vil stå tomme i kortere eller længere tid, forfaldet sætter ind, bygningernes værdi falder, og der starter en negativ spiral, hvor området ender i industrielt slum.

For at modvirke denne udvikling har man flere steder udnyttet bygningerne til nye, mere eller mindre midlertidige anvendelser.

En strategi, hvor komplekset bruges kreativt til nye positive funktioner, kan frembringe en synergieffekt, hvor den ene funktion tiltrækker den næste. Efter en periode kan det resultere i en permanent tilstand, hvor industrikomplekset ender som et konglomerat af forskellige anvendelser.

RØDA STEN, GØTEBORG

Udstillingsfaciliteter indrettet i en tidligere industrivarmecentral opført i 1940. I 1980erne ophørte den oprindelige anvendelse, og stedet blev centrum for graffiti og rave-fester. I 1994 blev kulturprojektet Røda Sten oprettet med det formål at bevare bygningen og anvende den til forskellige former for kulturvirksomhed. Efter en istandsættelse i år 2000 åbnede en aktiv udstillingsvirksomhed på stedet med både gallerier og videofremvisningsfaciliteter.

Bygningen fremstår særdeles rå, også tvunget af de økonomiske omstændigheder, med de oprindelige installationer og graffiti, der aldrig er blevet afrenset.

NDSM VÆRFT, AMSTERDAM

I 1999 fremkom Kinetisch Noord, en gruppe af kunstnere, teaterfolk, skatere og arkitekter, med et forslag til Amsterdams bystyre om at skabe et væksthus for kunstnerisk talent på de gamle skibsværftsarealer.

Arealerne indeholder to meget store haller og to skibsbeddinger. Her tilbydes nu værksteder til kunstnere, kunsthåndværkere, faciliteter for alternative organisationer og andre, som kan drage fordel af samarbejdet og det kreative miljø.

Af projekter i NDSM kan nævnes

OOSTVLEUGEL / Teater- og performance studier.

KUNSTSTADT / Et kompleks på over 7000 m² med atelier'er og disponible rum stakket i flere etager indeni NDSM hallen.

SECTION 4 / Område for unge, bl.a. en flydende skaterpark, øvelokaler og en hip-hopskole.

NOORDSTROOK / Bl.a. kunstnerboliger og -værksteder, caféer og udstillingsarealer.

DE HOUTEN KOP PAVILLON / Et café- og performanceområde opført af genbrugsmaterialer.

VRIJE KAVELSTROOK / Et område, hvor man kan designe og opføre egne bygninger.

REFSHALEØEN, KØBENHAVN

Fremtiden for Refshaleøen ved den nordøstligste del af Amager, hvor skibsværftet Burmeister & Wain tidligere lå, har været uafklaret i en længere årrække.

Ejerne har besluttet at renovere og istandsætte de eksisterende bygninger i stedet for at bygge nyt for at skabe et miljø, som kan tiltrække kreative lejere. Bygningerne anvendes i høj grad af kunstnere og arkitekter. Markant er istandsættelsen af den store skibsbygningshal, som huser Det Kongelige Teaters kulisseværksted, men også indretningen af Stig Lennart Anderssons tegnestue og Anette Holmbergs atelier er interessante. Arkitekt Dorte Mandrup-Poulsen har stået for en stor del af renoveringerne i området.

*'Øget tiltrækningskraft hos kreative lejere'.
Fra Refshaleøens Ejendomsselskabs regnskab
2002.*

SAMEKSISTENS / *Moderne byfunktioner og industri side om side*

Etablering af en bred palet af funktioner kan være et redskab til at stimulere bylivet og sikre et områdes dynamik og udvikling. Det kan være en fordel, hvis visse af de oprindelige industrielle funktioner kan bevares.

Der vil nødvendigvis både være miljømæssige og andre hensyn, der skal varetages, men gevinsten vil være vitale og robuste byområder, som kan modstå dårlige konjunkturer og skiftende præferencer hos beboere og brugere af byen.

GRANVILLE ISLAND, VANCOUVER, CANADA

Øen Granville Island ligger i bugten False Creek, umiddelbart syd for Vancouvers centrum. Her fandtes i perioden 1915 til 1960 en lang række industrielle virksomheder. I 1976 iværksatte staten og bystyret en plan for revitalisering af hele False Creek området. Øen skulle være et folkeligt sted, uafhængigt af offentlig støtte og skulle bevare særpræget fra den industrielle fortid.

Øen, som gennemskæres af en motorvejsbro, rummer i dag en lang række forskellige aktiviteter: fødevaremarked, museum, teater, hoteller, restauranter, kunstscole og husbåde.

Men også mere traditionelle produktionsvirksomheder, værksteder, et bådewærft, et firma, der producerer udstyr til minedrift og en betonfabrik. Tilsammen udgør det et naboskab, som tilfører identitet og dynamik til området. Det er lykkedes at bevare en stor del af de oprindelige industrielle bygninger og desuden jernbanespor, kajanlæg og kraner.

Øen ejes af den canadiske stat, og virksomhederne betaler ikke en fast husleje, men en procentdel af deres indkomst. Det betyder, at der findes non-profit organisationer side om side med restauranter og butikker med høje indkomster på øen, hvor dagligt 2.500 mennesker er beskæftiget.

'Vores princip var: Anything goes.', Joost Bakker, planlægger af Granville Island

BYUDVIKLING / *Industribygninger som identitetsskabende elementer*

I stedet for nedrivning har man anvendt de eksisterende industrielle komplekser til identitetsskabelse i bykvarteret.

Disse anlæg er så udstrakte og varierede, at de fremstår som en bydel med gader og pladser med en særlig historisk og arkitektonisk sammenhæng.

Resultatet bliver bydele som er født med industriel identitet og høj fortællerværdi.

BRANDTS KLÆDEFABRIK, ODENSE / *Arkitekt: Kristian Isager (konvertering)*

Virksomheden blev etableret som farveri af Christian Brandt i 1796. Fra 1850 blev virksomheden moderniseret og udvidet med en klædefabrik. Omkring 1920 var Brandts Klædefabrik byens største virksomhed. I 1977 besluttede bestyrelsen at lukke virksomheden, og herefter stod fabrikken tom i en årrække.

Fem år senere blev Brandts, Danmarks første center for international kunst og kultur, indrettet i bygningerne. Brandts indeholdt da som nu Det Fynske Kunstakademi, Dansk Mediemuseum og Museet for Fotokunst.

I 1995 købte Odense Kommune den offentlige del af komplekset, som udgør ca. halvdelen. Renoveringen blev forestået af arkitekten Kristian Isager.

'En by i byen'

Kompleksets karakter af 'by i byen' blev fastholdt, og der blev lagt vægt på, at de forskellige virksomheder og institutioner i komplekset alle skulle fungere indenfor kunst, kultur og kommunikation og samtidig bevare hver deres særpræg for at undgå et museumsagtigt præg. Komplekset udgør i dag et særligt miljø med kulturinstitutioner, biografer, caféer, forretninger m.m., indrettet i de meget forskelligartede fabriksbygninger.

I de senere år er der tilføjet et par nye bygninger, tegnet af arkitektfirmaet Kjær & Richter og en forplads, tegnet af Torben Schønherr.

CARLSBERG - VORES RUM / Arkitektkonkurrence. 1. præmie Arkitekter: Entasis

Bryggeriet Carlsberg flytter i de kommende år næsten al produktion ud af de historiske bygninger i Valby, København. På den baggrund blev der udskrevet en international arkitektkonkurrence for genanvendelse af bygningerne og området. I maj 2007 blev arkitektfirmaet Entasis fra København udpeget som vinder.

Projektet kombinerer bevaring af de eksisterende bygninger og strukturer med en intensiv udnyttelse af området med tæt urban bebyggelse, et system af gader, akser og pladser baseret på områdets eksisterende strukturer uden overrespektfuld konservering.

Desuden skal de enkelte bydeles identitet fremhæves ved markering med eksisterende og nye tårne, og endelig skal hele projektet have en høj miljømæssig profil.

Fem søjler eller principper anvendes til organiseringen af området:

ARVEN / den eksisterende bygningsmasse

BYENS RUM / eksisterende strukturer organiserer de nye byrum

AKSERNE / nye og eksisterende akser åbner ud mod den øvrige by

TÅRNE / 11 tårnhuse giver identitet og rumlig variation

BYENS MASSIV / tæthed som i den omliggende by. Området kommer skønmæssigt til at rumme ca. 400.000 m² nybyggeri og 150.000 m² eksisterende bygninger, og der indrettes ca. 3.000 boliger.

*'Forening af den klassiske bys
mangfoldighed med innovativ
bygningsarkitektur'*

REGIONAL UDVIKLING / *Revitalisering af en industriel region eller byområde*

De klassiske sværindustrielle distrikter blev hårdt ramt i 1960-70erne, da effekten af globaliseringen slog igennem, og industrien flyttede til nye lavtlønsområder.

Kul- og stålindustrien i Ruhr-distriktet og de engelske tekstilområder og værftsbyer er eksempler på industrielle distrikter, som indenfor en kort årrække fik revet det økonomiske grundlag væk under sig. Også de havnerelaterede industrier har tabt behovet for nærhed til havet. Samtidig ændrer søtransporten karakter. Langt den største del af transporten foregår i containere og centraliseres i mega-havne som for eksempel Rotterdam.

Det har derfor været af afgørende betydning for disse distrikter at udvikle en vel-fungerende strategi for den fremtidige udvikling. Mange steder rydder man industriens fysiske spor, med tab af lokal identitet og historie til følge. I Ruhr og Hamborg, eksempelvis, fokuserer man i stedet på de mange fordele, som knytter sig til genanvendelse af de industrielle anlæg.

IBA - EMSCHER PARK, RUHR, TYSKLAND

I 1989 startede det ti-årige projekt Internationale Bauausstellung (IBA), Emscher Park. Målet var en økonomisk, social, kulturel og miljømæssig revitalisering af området gennem bevarelse og genanvendelse af den industri, som tidligere udgjorde det økonomiske og kulturelle grundlag for regionen.

IBA omfattede 120 projekter, som skulle bidrage til at udvikle distriktets nye identitet med nye typer erhverv særligt knyttet til oplevelsesindustri og kulturliv.

'En ny vision for Ruhr-området.'

Efter IBA-projektets afslutning i 1999 overtog organisationen Metropole Ruhr opgaven med koordinering af denne indsats. I 2006 blev arbejdet for den nye vision formuleret i masterplanen Emscher Landschaftspark 2010. Visionen binder regionen sammen med en grøn struktur og floden Emscher som udgangspunkt.

IBA-projektet har vundet international opmærksomhed som en både økonomisk og politisk satsning, som det endnu er for tidligt at evaluere, men som uden tvivl allerede har givet selvtilid og tro på fremtiden i distriktet.

Af projekter kan udover Zeche Zollverein nævnes Tetraeder i Bottrop, et 60 meter højt pyramidegitter placeret på Prosper-kulminens slaggebjerg og Oberhausen Gasometer, en tidligere gasbeholder, som i dag fungerer som Europas største (højeste) udstillingsrum.

TITEL / INDUSTRIENS BYGNINGER

UDGIVER / KULTURARVSSTYRELSEN

FOTOS OG CREDITS / OLE AKHØJ: FORSIDE, S. 2 / VITUS BAERENTZEN: S. 18 (Ø) / BERND AND HILLA BECHER, COURTESY SCHIRMER / MOSEL VERLAG, MÜNCHEN: S. 17 (TH) / THOMAS BERTHELSEN: S.13 (TH) / JAN BILLE & ANNA E. HESS: S. 62, 63 / THOMAS BIRKET-SMITH: S.4, 11 (TV.Ø) 14, 15 (TH), 19 (TV), 22, 30, 31, 32, 34, 36 (N), 44, 45, 52, 53, 60 (Ø + TH, N), 65 (TH), 68, 70 (TV), 71 / PETER BOETTCHER: S.8 / B-YOUNG: S. 9 (TH) / CARLSBERG A/S: S. 66, 67 / PAUL CHA, NEW YORK: S. 29 / DFI/ BILLED- OG PLAKATARKIV: S.10 (Ø) / ENTASIS: S. 66, 67 / GUIDO GANGI: S. 26, 27 / GILBERT HANSEN: S. 18 (N), 21, 25, 36, 37, 60 (TV, N), 61, 67 (TV) / POUL IB HENRIKSEN: S. 13 (TV)), HERNING KUNSTMUSEUM / HERZOG & DE MEURON, BASEL: S. 19 (TH) / HOTEL PRO FORMA: S.9 (TV, N) / KARIN HVID HØJLUND: S. 15 (TV) / INDUSTRIMUSEET I HORSSENS: S.12 / JENSEN & SKODVIN, OSLO: S. 50, 51 / JARI JETSONEN, HELSINKI: S. 24 / WESSEL DE JONGE: S. 42 (N) / KJÆR & RICHTER: S. 65 (TH) / ROLF KONOW: S.11 (TV, N) / ERNST KALLESØE: S.23 / KUNSTMUSEET BRUNDLUND SLOT / FRANCISKA CLAUSEN FOND: S.17 (TV) / LE CORBUSIER, VERS UNE ARCHITECTURE, 1931: S.16 (TV) / LOUVRE, PARIS: S. 20 / RIE MALLING: S.28 / HELENE HØYER MIKKELSEN: S.5, 6, 35, 42, 43, 54, 55, 65, 69, 70 (TH) / NDSM WERF/ STICHTING KINETISCH NOORD: S. 58, 59 / MOOSPHOTO: S.9 (TV, Ø) / MURNAU FOUNDATION: S. 16 (TH) / HETTIE PISTERS: S. 11 (TH), 48, 49 / GUSTAVO RIBEIRO: S. 47 / RÖDA STEN, GÖTEBORG: S. 56, 57 / ANNE LISE SCHRØDER: S. 38, 39 / ULLA VOIGT: S.10 (N) / OLA WEDEBRUNN: S. 40, 41

REDAKTION / THOMAS BIRKET-SMITH, GILBERT HANSEN OG KULTURARVSSTYRELSEN V/CHARLOTTE HANSEN OG CASPAR JØRGENSEN

TEKST / THOMAS BIRKET-SMITH

GRAFIK / ETCETERA DESIGN V / NINA KAMPMANN

TRYK / P.J. SCHMIDT, VOJENS

PAPIR / MAXISILK 130 G, OMSLAG 300 G

OPLAG / 10.000

ISBN / 978-87-91298-33-2

FORSIDE / B & W DIESELMOTOR

HENVENDELSE OM BYGNINGSKULTURENS DAG 2007

KULTURARVSSTYRELSEN

H.C. ANDERSENS BOULEVARD 2

1553 KØBENHAVN V

TELEFON 33 74 51 00

POST@KULTURARV.DK

WWW.KULTURARV.DK

Industriens Bygninger

Bygningskulturens Dag 2007

2007 er Industrikturens År i Danmark. Med Industriens Bygninger som tema for Bygningskulturens Dag den 8.-9. september sætter Kulturarvsstyrelsen fokus på denne nyere del af vores kulturarv fra perioden 1840-1970.

Kulturarvsstyrelsen har siden 2003 haft Industrisamfundets kulturarv som satsningsområde, og Bygningskulturens Dag føjer sig i år til rækken af aktiviteter. Vi håber dermed at skærpe interessen for industriens bygninger.

Emnet for dette årshæfte til Bygningskulturens Dag er genanvendelse af industribygninger. Vi håber, at de mange danske og internationale eksempler kan give inspiration til debatten om disse bygningers fremtid og potentialer.

KULTURARVSTYRELSEN

H.C. ANDERSENS BOULEVARD 2

1553 KØBENHAVN V

TELEFON 33 74 51 00

post@kulturarv.dk

www.kulturarv.dk